

Maa- ja metsätalousministeriö,
PL 30,
00023 Valtioneuvosto
kirjaamo@mmm.fi

Viite 1: Lausuntopyyntö kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja sen toimenpano-ohjelman luonnoksesta (VN/5326/2020, VN/5326/2020-MMM-4)

Viite 2: Kansallisen vesihuoltouudistuksen ohjelma, luonnos

Sipoon kunnan lausunto kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja sen toimeenpano-ohjelman luonnoksesta

Sipoon kunnan lausunto kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja sen toimeenpano-ohjelman luonnoksesta on esitetty samalla otsikkojaolla mitä kansallisen vesihuoltouudistuksen ohjelman luonnoksessa on käytetty. Sipoon kunnan lausunto osa-alueittain on

a) Vesihuoltolainsäädännön uudistus vaiheittain

Kansallisen vesihuoltouudistuksen ohjelman luonnoksessa on esitetty, että vesihuoltouudistuksen tavoitteiden kannalta on tarpeellista selvittää mahdollisuudet ja vaikutukset yhteensä yhdeksän eri kokonaisuuden sisällyttämisestä lainsäädäntöön. Ohessa on esitetty lausuntona kommentit kolmeen eri kohtaan, joita ei ole käsitelty jäljempänä muissa kohdissa.

Kuntien omistajuus

Kuntien omistajuus on tärkeä kunnille ja välttämätöntä vesihuollon kehittämisen ja toiminnan sujuvuuden mahdollistamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla sekä paikallisesti sekä alueellisesti.

Vesihuollon suurin synergia on paikallinen synergia kunnan kanssa. Vesihuollon asiakkuus koskee kunnan asukaita tai organisaatioita. Pääosa noin 80 % vesihuollon omaisuudesta ja investoinneista ovat kansallisesti vesihuollon verkostoinvestointeja, joka tehdään kunnan katurakentamisen yhteydessä, ja tällöin on kyseessä nimenomaan paikallinen synergia. Uudis- ja saneerausinvestointien suunnittelussa ja toteutuksessa keskiössä on erityisesti yhteistyö erityisesti kunnan katu- ja viheralueiden organisaatioiden kanssa yhteisen investointiohjelman muodostamiseksi. Toimivan ja tehokkaan vesihuollon edistämiseksi keskiössä on paikallisen synergia kunnan kanssa.

Sen sijaan vedenhankinnan ja jäteveden puhdistamisen osalta, joka edustaa kansallisesti noin 15 % vesihuollon omaisuudesta, vesihuollon synergia on usein myös alueellinen ja vesihuoltolaitosten välinen. Tämän takia vesihuollossa onkin syntynyt useita ns. tukkuvesiyhtiöitä/-yhtymiä, jotka huolehtivat alueellisesta talousveden

hankinnasta ja jätevedenpuhdistuksesta. Tämänkin yhteistyön keskiössä on kunnat ja kuntien vesihuoltolaitokset ja siksi on tärkeää korostaa kuntien vesihuollon omistajuutta.

Sipoon kunta on mukana useissa alueellisissa organisaatioissa, vedenhankinnan osalta Keski-Uudenmaan Vesi kuntayhtymässä ja jätevedenpuhdistuksen osalta KUVES liikelaitoskuntayhtymässä ja Viikinmäen puhdistamon jätevedenpuhdistuslaitoksessa HSY:n kanssa. Lisäksi on erillisiä täydentäviä kuntien välisiä paikallisia sopimuksia.

Vesihuollon toiminta-alue määräytyksen ja liittämismallin selkeyttäminen

Toimienpide-ohjelmassa todetaan, että vesihuollon toiminta-alue määräytyksen ja liittämismallin tulisi selkeyttää. Sipoon kunta toteaa, että vuoden 2014 vesihuoltolain uudistuksessa estetty toiminta-alue ja liittämismalli on määritelty selkeästi. Toiminta-alueen kytkeminen yhdyskuntakehitykseen on selkeä ja periaatteellisesti oikea määritelmä ja kunnalle annetut lisävastuut lisäsivät kuntien valinnanvapautta ja paransivat kuntien mahdollisuuksia siitä, miten kunta aikaansaa sekä paikallisen että alueellisen synergian parhaiten ja pystyy siten kehittämään vesihuoltoa tehokkaimmin. Myös liittämismalli on laadittu siten, että se tarjoaa asukkaalle taajaman ulkopuolella valinnanvapauden, mikä on myös koettu laajalti oikeaksi ja oli selkeä parannus aikaisempaan.

Säädösten ymmärrettävyyttä voi selkeyttää ja erityisesti taajamakäsitettä tulisi yksinkertaistaa ja selkeyttää. Määräysten muuttamiseen ei muuten ole tarvetta ja niiden tiukentaminen heikentäisi oleellisesti kuntien mahdollisuuksia vesihuollon ja kunnan toimintojen paikallisen ja alueellisen synergian toteuttamiseen.

Sipoon kunta on ohjannut vesihuoltolaitoksiaan menestyksellisesti nykyisen lainsäädännön antamin mahdollisuuksin. Sipoo laatii mm. kunnan ja vesihuollon yhteisen pitkän tähtäimen 10 vuoden investointiohjelman ja asukasennusteen, jonka perusteella vesihuolto laatii omat runkoinvestointinsa talousveden ja jätevedenpuhdistuksen turvaamiseksi ja yhdistää saneerauksessa eri toimialat samaan projektiin. Vastaavalla tavalla Sipoon kunta toimii myös alueellisessa vesihuollon organisaatioissa kuten esim. Keski-Uudenmaan Vesi kuntayhtymässä ja KUVES liikelaitoskuntayhtymässä sekä yhteistyössä HSL:n kanssa Viikinmäen puhdistamon osalta.

Hulevesikysymykset

Vesihuoltolaitoksilla on osaaminen ja taloudellisen toiminnan osalta parhaat edellytykset hulevesijärjestelmän putkiverkon hoitamisen osalta. Sen sijaan huleveden kokonaisjärjestelmän ja huleveden pidättämisen suunnittelu osalta synergia on erityisesti kunnilla. Tämän takia nykyinen järjestelmä on perusteltu, jossa kunta voi rajatulta osilta siirtää järjestelmän vesihuoltolaitoksen ylläpidettäväksi. Sen sijaan hinnoittelu tulisi yhtenäistää niin vesihuoltolain kun maa- ja rakennuslain osalta ja MRL:n säännökset tulisi muuttaa hulevesiviemäroinnin osalta kustannuskattaviksi.

b) Hyvän vesihuollon kriteeristön käyttöönotto

Vesihuollossa on käytössä VEETI kriteeristö ja vesihuollon valtakunnallinen kriteeristö on syytä pitää sellaisena, että se palvelee vesihuoltolaitosten yleistä palvelua. Mm. hymynaama-arviointi näyttäytyy laitosten imagoarviona, joka on tärkeä omistajille (kunnille), mutta ei ole tarkoituksenmukainen valtiolliseen toiminnan arviointiväline tai lainsäädäntöön sisällytettävä asia.

c) Vesihuoltolaitosten talouden ja toiminnan laadun valvonnan tehostaminen

Vesihuollon taloudellisen toiminnan puitteet on määritelty selkeästi ja yksiselitteisesti. Ainoastaan kohtuullisen tuoton määrittelyssä voisi tarkentaa, että se lasketaan omaisuuden arvosta ei kirjanpitoarvosta. Tällä hetkellä käytännössä kaikkien, yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta, vesihuoltolaitosten omaisuuden tuotto on hyvin pieni ja kohtuuttoman tuoton vaaraa ei käytännössä ole. Sen sijaan pienessä kunnallisessa vesihuoltolaitoksessa on vaara, että omistajakunta joutuu subventoimaan vesihuoltolaitosten taloutta. Tähän voi puuttua kunta tai asiaan voidaan vaikuttaa muutenkin kuin regulaatiotoiminnan avulla, mutta myös Tanskan mallin regulointi on myös mahdollinen.

d) Alueellisen yhteistyön kehittäminen

Vesihuoltolaitoksen keskeisin ja ylivoimaisesti suurin synergiahyötyjä tuova yhteistyö on paikallinen yhteistyö kunnan kanssa. Yhteistyö on merkittävin sekä investoinneissa, ylläpidossa sisältäen myös saneerauksen ja myös erityistoiminnassa sisältäen mm. erityis- ja poikkeustilanteet. Kunnat ja kuntien vesihuoltolaitokset pyrkivät alueellisen synergian ja yhteistyön edistämiseen. Kokonaisuuden hyötyjä tarkasteltaessa tulisi ottaa myös huomioon, että alueellisen synergian ja yhteistyön korostaminen liiallisesti haittaa mahdollisesti paikallisesta synergiaa.

ELY- keskuksen rooli alueellisen yhteistyön edistäjänä on tärkeä. ELY:n rooli alueellisen yhteistyön edistäjänä ja synergian mahdollistajana vedenhankinnassa ja jätevedenpuhdistamisessa seudullinen voi olla merkittävää riippuen olosuhteista. Jakelu (vesihuoltoverkosto ja asiakkuus) on kuitenkin keskeisin synergia vesihuololle. Jakeluverkossa vesihuollon omaisuudesta on kansallisesti noin 80 prosenttia ja jakelun synergia on paikallista synergiaa erityisesti kunnan kanssa.

Hankinnoissa tilanne on vastaava. Suurimmissa hankinnoissa merkittävin on paikallinen synergia esim. putkiverkon investoinnit. Erityisaloilla kuten digitalisaation hankinnassa ja kehittämisessä alueellisen ja kansallisen yhteistyön merkitys kasvaa, mutta myös paikallisella kunnan yhteistyöllä on suuri rooli.

e) Pitkäjänteinen investointisuunnittelu ja vesihuollon kehittäminen

Säännökset kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelmasta poistettiin vesihuoltolaista vuoden 2014 tarkistuksen yhteydessä. Muutoksella pyrittiin lisäämään kuntien valinnanvapautta siitä, miten se täyttää velvollisuutensa vesihuollon yleiseen kehittämiseen. Kansallisen vesihuoltouudistuksen visiossa ja sen toimeenpano-ohjelman luonnoksessa perustellaan mm. vesihuollon ja sen investointitarpeiden pitkäjänteisellä suunnittelulla, suunnitelmallisuuden ja ennakoitavuuden parantumisella jne. vesihuollon kehittämissuunnitelman palauttamista lakiin.

Yhdyskuntakehityksen ennakoiva suunnittelu ei kuitenkaan lähde vesihuollon kehittämissuunnitelmasta vaan maankäytön suunnittelusta. Maankäytön suunnittelu ja vesihuolto muodostavatkin tosiaan tukevan parin ja sen edistäminen tapahtuu ennakoivalla pitkän tähtäimen kunnan investointisuunnitelmalla, jossa on esitetty katu- ja viheralueiden toteuttaminen sekä myös vesihuolto sekä hulevesiviemärointi ja palvelurakentamisen tarpeet. Keskeinen yhteistyöntekijä ja kokoaja on kunta ja keskeiset välineet ovat maankäytön ja investointien tulevaisuuden suunnitelmat ja niissä kunnallistekniikan mukaan otto sisältäen niin vesihuollon kuin katu- ja viheralueiden toimijat.

Vesihuollon kehittämissuunnitelma on usein miten jälkijätöinen ja byrokraattinen väline, joka ei palvele tarkoitustaan, koska linjaukset tulisi tehdä maankäytön, katu- ja puistosuunnittelun ja vesihuollon sekä muun infran kesken kaavojen yleis-, viita, ja asemakaavojen luonnos- ja ehdotusvaiheissa. Keskeisessä roolissa on kunnan pitkän tähtäimen esim. 10 vuoden kaavoitus- ja investointiohjelma sekä kunnan TA:n investointisuunnitelma, jotka nivovat yhteen kokonaisuuden oikea-aikaisesti eri toimijoiden kesken. Kunnan vesihuolto velvoitetaan mukaan kunnan konserniohjauksen keinoin. Näin myös Sipoon kunnassa menetellään ja kerromme mielellämme lisää toimintatavoistamme.

Toimeenpano-ohjelman luonnoksessa vesihuollon omaisuuden kunnosta huolehtimiseksi vesihuoltolaitoksen tulisi laatia systemaattinen (ja standardeihin pohjautuva) omaisuudenhallinnan suunnitelma. Asia on tärkeä ja nykyisessä laissa onkin ymmärtääksemme tätä tarkoittava selvilläolo velvollisuus, ja ko. asia on lainsäädännöllisesti kunnossa.

Viittaukset tarpeettomasti perustettaviin osuuskuntiin kuulostavat hämmästyttäviltä. Ainakin Sipoossa kaikki perustettavat vesiosuuskunnat punnitaan ja harkitaan perusteellisesti ja muissa kunnissa tilanne lienee vastaava. Vesiosuuskuntia perustetaan usein miten alueille, joihin kunnan omistamalla vesihuoltolaitoksella ei ole mahdollisuuksia investoida ja jota eivät ole taloudellisesti kannattavia kunnallisen vesilaitoksen taksoitusjärjestelmän puitteissa. Kunnan edellytetäänkin ryhtyvän toimenpiteisiin uuden vesihuoltolaitoksen perustamiseksi vesihuoltolain mukaisesti. Vesiosuuskuntien perustamiseen ei ymmärtääksemme ryhdytä pienin perusten. Vesiosuuskunnat ovat yleisesti kunnan palvelua parantavia yleishyödyllisiä laitoksia, joissa olosuhteista johtuen veden hinta on muuta aluetta korkeampi.

Sipoossa on kaksi vesiosuuskuntaa, jotka molemmat sijaitsevat Sipoon saaristossa. Kerromme mielellämme lisää vesiosuuskuntien perustamisen tavoitteistamme sekä toimintatavoistamme.

f) Kohdennettua neuvontaa apua tarvitseville vesihuoltolaitoksille ja kunnille

Toimeenpano-ohjelman luonnoksessa todetaan, että vesihuoltolaitoksen toiminnan laatu sekä toiminta- ja uudistumiskyky riippuvat paljon johtamisesta, henkilöstöstä ja toimintakulttuurista. Näin asia onkin ja oli myös edellisen vuoden 2014 vesihuoltolain uudistamisen keskeinen teema. Toimeenpano-ohjelman luonnossa viitattuun puuteisin esim. saneerausresurssit ja kuntotiedon vaje voidaan puuttua johtamisella.

Vertailtaessa pienten laitosten, usein miten vesiosuuskuntien, toimintaa suurempiin laitoksiin tulee ottaa huomioon, että vesiosuuskunnat ovat yleensä pieniä jakeluyhtiöitä ja sellaisenaan yksikertaisia laitoksia eikä niiltä tarvitse edellyttää samantasoista toimintaa kuin suurilta laitoksilta. Lisäksi vesiosuuskunnat toimivat yleensä alueella, jossa ei olisi lainkaan palveluita, ellei niitä olisi perustettu. Näin ollen vesiosuuskunnat parantavat kunnan asukkaiden palvelutasoa.

Neuvonta-avun tarjoaminen vesihuoltolaitoksille on sinänsä kannatettava hanke. Kunnan alueella neuvontapalvelun voisi antaa kunta tai kunta voisi velvoittaa oman vesilaitoksensa antamaan sitä alueellaan toimiville vesihuoltolaitoksille. Mikäli kunta on niin pieni, että sen vesihuolto tarvitsee apua, tarjoaa sitä nykyisen Vesilaitosyhdistys (VVY). On mahdollista, että myös valtion toimija, joka erikoistuisi päättämisen tai valvonnan sijaan auttamiseen, voisi olla mahdollinen neuvontaelin kunnille.

i) Alueellisten vesiosaamis- ja kiertotalouskeskittymien yhteistyön edistäminen

Alueellisen osaamis- ja kiertotalouskeskittymien yhteistyö on tärkeää. Toimeenpano-ohjelman luonnoksessa todetaan, että toisaalta tulee parantaa vesihuollon toimijoiden yhteistyötä muiden alojen, kuten energia- ja jätesektorin kanssa, toisaalta tulee edistää yhteistyötä toiminnanharjoittajien, julkisen sektorin ja tutkimuksen kanssa.

Kiertotaloudessa on tärkeää havaita, että suurin osa vesihuoltolaitoksen kiertotaloutta koskee verkostoja ja toteutetaan synergiassa kunnan katu- ja vihertoimijoiden kanssa ja siten kunnan ja vesihuoltolaitoksen yhteistyö on keskiössä. Alueellinen yhteistyö olisi tältä osin tärkeää tehdä yhdessä kunnan kanssa.

Sen sijaan vesilaitosten ja jätevedenpuhdistamoiden osalta, jotka edustavat vesihuollon volyymin noin 15 %, esim. energiasektorilla on jo roolia. Koko kiertotalouden ja vesiosaamisen tiedollisessa kehittämisessä sen sijaan vesiosaamis- ja kiertotalouskeskittymien yhteistyön edistäminen.

Kiertotalouden kokonaisuuden käsittely on tärkeää, jotta kehittämisessä voidaan huomioida kaikki osa-alueet tasapainoisesti, jotta saavutetaan kokonaisuuden etu niin kehittämisessä, ympäristönsuojelussa kuin toiminnassa.

j) Vesihuoltolaitosten digitalisaatiovalmiuksien ja tiedonhallinnan kehittäminen

Digitalisaatio luo uusia mahdollisuuksia sekä tiedon että prosessien hallintaan ja asiakaspalveluiden kehittämiseen. Etenkin tiedon- ja omaisuudenhallinnan osa-alueet ovat pääomaintensiivisellä alalla keskeisiä. Sipoossa asiat ovatkin pitkälle kehittyneitä. On kuitenkin otettava huomioon, että digitalisaatoin hyöty ja tarve kasvaa laitoksen koon kasvaessa ja pienenee laitokseen pienetessä. Pienillä laitoksilla asiat voivat olla erittäin hyvin vaikka sen digitalisaatioaste on pienehkö. Myös kunnan omistama vesihuoltolaitos voi tarjota digitalisaatiopalveluita alueellaan toimiville pienille laitoksille.